

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995 yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

1-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

I.R.Asqarov, M.M.Mo'minov, U.Sh.Xusanov

Gulxayri(*Althaea officinalis* L.) o'simligini kimyoviy tarkibi, gulxayri moyini elementlar analizi va uning xalq tabobatidagi axamyati..... 117

BIOLOGIYA**Sh.X.Yusupova, I.I.Zokirov**

No'xat agrotsenozi zararli entomofaunasining ekologo-faunistik tahlili (Shimoliy Farg'ona misolida) 124

K.Zokirov, A.K.Xusanov, O.T.Sobirov, M.F.Xafizddinov, D.A.Saidjaxonova, S.T.Tillayeva, A.A.Kozimov

Sharqiy Farg'ona sharoitida terak qabariq qalqondori (*Diaspidiotus slavonicus* (green, 1934)ning biologik va zoogeografik xususiyatlariga oid..... 132

Z.J.Isomiddinov, D.A.Mirzaliyeva

Xushbo'y shivit (*Anethum graveolens* L.) o'simligining biokimyoviy xossalari 140

F.I.Xalmetova, X.S.Axmedov, S.N.Buranova, A.N.Botirbekov

Reaktiv artritning genetik jihatlari 143

M.R.Shermatov

Farg'ona vodiysi agroekotizimlari tangachaqanotli hasharotlarining (insecta: Lepidoptera) zoogeografik tahlili 147

K.Z.Yakhyayeva, F.F.Xoltayeva, K.K.Aliyeva

Chaqaloqlarda buyrak patologiyasi sabalari 154

M.A.Raximov

Mollarni go'shtga boqishda genetik imkoniyatlaridan samarali foydalanish 158

M.X.Mirraximova, N.Y.Nishonboeva

Genining polimorfizmi atopik dermatitda 162

G.M.Zokirova

Farg'ona vodiysi sharoitida *Cinara tujafilina* (Del Guercio, 1909) shirasining (Homoptera, Lachnidae) biologiyasi 166

E.A.Botirov

Janubiy Farg'onaning Agrotis avlodi tunlam kapalaklari faunasi va ekologik xususiyatlari..... 170

G.M.Duschanova, N.A.Sobirova, D.A.Abdullayev

Toshkent botanika bog'i sharoitida *Eremurus lactiflorus* O. Fedtsch. (Xanthorrhoeaceae) o'simligi bargining strukturaviy xususiyatlari 176

F.M.Abdualiyeva, Sh.S.Xushmatov

Andijon shahrida joylashgan №1-son maktab o'quvchilarining (1-11 sinf) anfimova testi asosida intellektual rivojlanish darajasi tahlili..... 182

GEOGRAFIYA**Y.I.Ahmadaliyev, X.A.Abdualiyev**

Aholining hududiy taqsimlanishini tahlil qilishida zamonaviy iqtisodiy-geografik tadqiqotlarning zarurati 187

ILMIY AXBOROT**G.M.Mansurov**

Nemis tili darslarida til o'yinlari yordamida suhbatlashish qobiliyatlarini rivojlantirishni o'rganish..... 192

N.A.Sharopova

Qashqadaryo viloyati umumta'lim muassasalari moddiy-texnika bazasini mustahkamlash tadbirlari va ularning natijasi 196

O.A.Maniyozov, A.A.Bozorqulov, O.S.Isomiddinova

Ta'lim jarayonida birinchi tartibli chiziqli oddiy differensial tenglamalarni yechimini maple dasturida topish 199

D.O'.Qarshiyeva

Ona tili va adabiyot o'qituvchilarining kvest texnologiyasi asosida darslarni tashkil etish kompetentligini rivojlantirish 203

G.B.Nafasova, B.S.Abdullayeva

Bo'lajak fizika o'qituvchilarining ilmiy-mantiqiy dunyoqarashini shakllantirish 208

FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR VA ULARNING SEMANTIK TAHLILI

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ И ИХ СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

PHRASEOLOGICAL UNITS AND THEIR SEMANTIC ANALYSIS

Alimova Zarifaxon Vaxobovna¹, Soxibova Umidaxon Akmaljon qizi²

¹Alimova Zarifaxon Vaxobovna,

– Fargʻona davlat universiteti katta oʻqituvchisi,
f.f.f.d.(PhD)

²Soxibova Umidaxon Akmaljon qizi

– Fargʻona davlat universiteti lingvistika yoʻnalishi
magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada frazeologizmlar yaxlitligicha yoki muayyan soʻzning koʻchma maʼnoda qoʻllanishi asosida yuzaga kelishi, shu bois ular nutqning erkin sintaktik birliklaridan farqli ravishda, tilning turgʻun birikmalari hisoblanishi, soʻzlar singari tilning lugʻaviy birliklari qatoridan oʻrin egallashi haqida soʻz yuritiladi. Shuningdek, maqolada frazeologik iboralar va ularning semantik xususiyatlari, frazeologik birliklarni oʻrganishning metod va usullari haqida, frazeologizmlar yaxlit bir maʼno ifodalasa-da, lekin frazeologik maʼno jihatdan leksik maʼnodan farq qilishi, frazeologizmlar semantik jihatdan soʻzlardan farqli ravishda belgi, xususiyatlarga ega boʻlgani uchun ham, tilda paydo boʻlgani, oʻzaro bogʻlangan bu soʻzlar mohiyatiga koʻra birikmaga yoki gapga teng boʻlishi, bunday birikma yoki gapdan yaxlitligicha anglashiladigan frazeologik maʼno uni sintaktik birlik deb emas, balki semantik birlik deb qarashga olib kelishi haqida soʻz boradi.

Аннотация

В данной статье идёт речь о том, что фразеологизмы выступают в целом или на основе употребления конкретного слова в переносном значении, поэтому считаются устойчивыми сочетаниями языка, в отличие от свободных синтаксических единиц речи, не входят в число лексических единиц языка, как слова, говорят о захвате. Также в статье рассматриваются фразеологические выражения и их семантические свойства, способы и методы изучения фразеологизмов, хотя фразеологизмы выражают единое значение, но фразеологически они отличаются от лексического значения, фразеологизмы семантически отличаются от слов. появляется в языке, эти взаимосвязанные слова по существу равны составному или предложению, и фразеологическое значение, которое можно понять из такого сложного соединения или предложения в целом, означает не то, что оно является синтаксической единицей, а является сказал, что это приводит к тому, что его рассматривают как семантическую единицу.

Abstract

This article talks about the phraseologisms appear as a whole or on the basis of the use of a specific word in a figurative sense, therefore, they are considered stable combinations of the language, unlike free syntactic units of speech, they are not among the lexical units of the language, like words. there is talk of taking over. Also, the article discusses phraseological expressions and their semantic properties, methods and methods of studying phraseological units, although phraseological units express a single meaning, but phraseologically they differ from lexical meaning, phraseological units are semantically different from words. , due to the fact that it appears in the language, these interconnected words are essentially equal to a compound or a sentence, and the phraseological meaning that can be understood from such a compound or a sentence as a whole does not mean that it is a syntactic unit , but it is said that it leads to being considered as a semantic unit.

Kalit soʻzlar: frazema, frazeologik birikma, frazeologik butunlik, sintaktik tahlil, kategorial belgi, , frazeologik chatishma, frazeologik qoʻshilma, nominativ frazemalar, komunikativ frazemalar, frazeologik polisemiya, frazeologik sinonimiya, frazeologik antonimiya, frazeologik omonimiya va paronimiya.

Ключевые слова: словосочетание, фразеологическое сочетание, фразеологическое целое, синтаксический анализ, категориальный признак, фразеологическое сочетание, фразеологический состав, номинативные словосочетания, коммуникативные словосочетания, фразеологическая полисемия, фразеологическая синонимия, фразеологическая антонимия, фразеологическая омонимия и паронимия.

Key words: phrase, phraseological combination, phraseological whole, syntactic analysis, categorical sign, phraseological combination, phraseological compound, nominative phrasemes, communicative phrasemes, phraseological polysemy, phraseological synonymy, phraseological antonymy, phraseological homonymy and paronymy.

KIRISH

Frazeologik birliklar til egasi boʻlgan xalqning maʼnaviy madaniyati, urf-odati, kasbi, yashash tarzi, oʻtmishi, intilishi, voqelikka munosabati bilan uzviy bogʻliqdir. Uzoq muddatli taraqqiyot mahsuli hisoblangan frazeologik birliklar jamiyat tajribasini aks ettirib, uni bir avloddan ikkinchisiga yetkazadi. Jahon tilshunosligida frazeologik birliklarni oʻrganish boʻyicha katta ishlar amalga

oshirilgan. Frazeologik birliklar kelib chiqishi jihatdan juda qadimiy bo'lsa-da, frazeologiya fani tarixi qariyb ikki asrni o'z ichiga oladi [1,77].

Frazeologiya tilshunoslikning alohida bir qismi bo'lib shakllanganiga hali ko'p vaqt bo'lmagan bo'lsa-da, uning kelib chiqish tarixi til taraqqiyotining ilk bosqichlariga borib taqaladi. Ilmiy tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, frazeologik birliklar til bilan birga paydo bo'lib, til bilan birgalikda rivojlanib kelgan. Ammo jamiyatning turli davrlarida ularning o'rni va ahamiyati turlicha baholanadi.

Frazeologizmlar semantik jihatdan so'zlardan farqli belgi xususiyatlarga ega bo'lgani uchun ham, tilda paydo bo'lgan va yashab kelmoqda. O'zaro bog'langan bu so'zlar mohiyatiga ko'ra birikmaga yoki gapga teng bo'ladi. Bunday birikma yoki gapdan yaxlitligicha anglashiladigan frazeologik ma'no uni sintaktik birlik deb emas, balki semantik birlik deb qarashga olib keladi. Shu sababli, birikmaga yoki gapga tenglik haqida gapirganda iboraning ichki sintaktik qurilishi ko'zda tutiladi; ibora tarkibini sintaktik tahlil qilish nutq birligining tarkibini emas, balki til birligining tarkibini tahlil qilish bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Frazeologizmlarni o'rganishda uning asoschisi Sharlo Ballening xizmatlari beqiyosdir. U o'zining —Fransuz stilistikasill (1909) asarida so'z birikmalari, ularning tadqiq etuvchi vositalari haqida qimmatli fikrlarini bayon qilgan. Frazeologik birliklar va ular shakllanishi yo'llarining qiyosiy tahliliga A.A.Grigoryeva, N.A.Xomyakova, M.I.Gritsko, I.V.Gorodskaya, J.D.Kozimagamedovanning asarlari bag'ishlangan [2,6]. Shuningdek, A.N.Smirnitkiy, Z.N.Anisenova, A.V.Kumachova, T.N.Derbulova, N.N.Amosova, N.Jshanskiy kabi olimlarning asarlarida frazeologik birliklar klassifikatsiya qilingan

G'arb tilshunosligida frazeologizmlar keng va chuqur o'rganilmay kelinmoqda. Frazeologizmlarga idiomalar sifatida qaralib, lug'atlar tuzilgan, lekin chuqur ilmiy tadqiq qilinmagan. Frazeologiya sohasidagi ilmiy tadqiqotlar ko'proq rus va o'zbek tilshunosligida amalga oshirilmoqda. Bu sohada ayniqsa taniqli Rossiya olimi A.V.Kuninning xizmati kattadir. A.V.Kunin frazeologiyani leksikologiyaning bir qismi emas, balki alohida bir fan sifatida o'rganilishi tarafdorlaridan biri edi. U frazeologizmlarni nutqda qo'llanilishi jihatidan tahlil qiladi va frazeologik birliklarni ayrim guruhlariga ajratadi. V.V.Vinogradov frazeologik birliklarning motivatsiyasini hisobga olib, uch turga ajratadi. Ular: frazeologik birikma, frazeologik chatishma, frazeologik butunliklardir. N.Amosova frazeologik birliklarni tahlil qilar ekan, frazeologik birliklarni ularning komponentlaridan bittasi yoki hammasi ko'chma ma'noda kelishiga qarab, ikki xil guruhga ajratadi. U agar frazeologik birliklardagi komponentlarning biri ko'chma ma'noda kelsa, ularni «frazema», agar hamma komponentlar ko'chma ma'noda kelsa, ularni —idiomall deb atash fikrini ilgari suradi [3,161]. A.I. Smirnitkiy frazeologik birliklarni so'zga ekvivalent qilib ko'rsatadi va ularning gapda biror bir gap bo'lagi bo'lib kelishini ta'kidlaydi [4,77]. Frazeologiya tez taraqqiy etayotgan tilshunoslik sohalaridan biriga aylandi. Bu sohada o'zbek tilshunosligida ham salmoqli ishlar mavjud. Bularga Sh.Rahmatullayev (1957), I.Pinhasov (1969), F.Salomov (1961), A.Mamatov (1991) va boshqalarni misol qilib keltirishimiz mumkin [5,67]. Agar SH.Rahmatullayev o'zbek tilshunosligiga —frazeologiyall va —turg'un birikmalarl tushunchalari, ularni tahlil qilishning asosiy qonuniyatlarini olib kirgan bo'lsa, I.Pinhasov frazeologiyani leksikologiyaning bir qismi sifatida frazeologik birliklarning yasallishi, ma'nosi, motivatsiyalanganlik darajasini o'rganish sohalarini tadqiq qildi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

E'tirof etilgan tadqiqotlar ushbu soha rivojiga katta hissa bo'lib qo'shilgan, biroq ta'kidlash joizki, o'zbek tilining obrazli va motivlashgan frazeologik birliklarning shakl va ma'no munosabati masalasiga e'tibor qaratilmog'i lozim. Frazemalar insonning cheksiz va turli-tuman his-hayajonini, fiziologik jarayonlarini jozibador, badiiy ifodalashga xizmat qiladi, ularning asosiy qismi struktural jihatdan ot+fe'l, ot+sifat (yoki son) +fe'l tuzilishiga ega fe'l iboralar va ot+sifat (son) modeliga ega bo'lgan sifat (son) iboralar, sifat+ot modelidagi ot iboralaridir. Masalan, yuragi pokiza, yuragi keng, yuragi tor, yuragi kir, yuragi qora, yuragi taka-puka, yuragi tosh, yuragi sof, yuragi qon kabi.

Frazeologik birliklar yuqorida keltirilgandek yaxlitlikka ega bo'lishi uchun bir necha xususiyatlarga ega bo'lishi kerak [6,300] ya'ni frazeologik birliklarni til sathidagi boshqa elementlardan farqlovchi o'ziga xos belgilari mavjud bo'lib, ularni quyidagicha ifodalash mumkin: Birinchidan, frazeologik birliklar uchun xos bo'lgan formal belgilar:

-turg'unlik;

- ikki yoki undan ortiq leksemadan yasaliishi;
- asosan soʻz birikmasi modelida ifodalanishi;
- tilda tayyor holda saqlanib nutqga shundayligicha olib kirilishi;

Semantik belgilarga frazeologik birliklar komponentlarining har doim koʻchma maʼnoda qoʻllanilishi, komponentlar bogʻlanishidagi erkinlikning yoʻqolishi kabilar kiritiladi. Funksional belgilariga kommunikativlik va nominativlikni kiritishimiz mumkin. Stilistik belgilariga taʼsirchanligi, nutqni emotsionalligini boyitishi, oʻziga xos baho semalarini oʻzida mujassamlashtirib kelishi kabilarini kiritamiz. Frazeologik birliklarning faqat oʻziga xos boʻlgan, tildagi boshqa birliklardan farqlash uchun xizmat qiladigan kategorial belgilari ham mavjud. Ularning asosiy kategorial belgisi, ularning nutq momentida tayyor birlik sifatida qoʻllanilishi hisoblanadi. Chunki frazeologik birliklar nutq momentida yasalmaydi, to nutqga kirguncha tilda shakllanib, soʻzlovchiga ham tinglovchiga tushunarli birlik sifatida saqlanib qolgan boʻladi

Frazeologik birliklarning yana bir muhim kategorial belgisi ularning turgʻunligidir, yaʼni ular doimo quyidagi jihatlarni oʻzida mujassamlashtiradi[7,158]

- doimiy yaxlitlik;
- shakliy turgʻunlik;
- komponentlar tartibining buzilmasligi;
- grammatik formaning oʻzgarmasligi;

Zamonaviy tilshunoslik nuqtai nazaridan frazeologik birliklarni turli xususiyatlariga koʻra klassifikatsiya qilish mumkin. Yaʼni tilshunoslikga oid asarlarda frazeologik birliklarning etimologik, struktur-semantik, qaysi soʻz turkumi bilan ifodalanishiga koʻra, yasaliishiga koʻra, maʼnosidagi motivatsion pogʻonasiga koʻra turkumlarga ajratib koʻrsatilgan. Frazeologik birliklarning etimologik jihatdan klassifikatsiya qilinganda ularning ikki turi mavjud ekanligi guvohi boʻlamiz: maʼlum bir tilning oʻziga xos frazeologik birliklar va oʻzlashgan frazeologik birliklar .

Frazeologik butunlikda obrazlilik yuqori darajada boʻladi. Uning komponentlari orasidagi bogʻliqlik asoslangan boʻlib, metaforizatsiya yaqqol koʻzga tashlanadi. Frazeologik butunlikning boshqa frazeologik birliklardan farqlovchi, oʻziga xos xususiyatlari mavjud boʻlib bular quyidagilar:

- yuqori darajadagi obrazlilik hamda ayrim hollarda soʻz birikmalari bilan omonimlik munosabatiga kirishishi;
- alohida komponentlarning semantik butunligi;
- komponentlar tartibiga oʻzgartirishlar kiritila olinmasligi;
- boshqa frazeologik birliklar hamda alohida soʻzlar bilan sinonimik munosabatga kirisha olishi;

Frazeologik birliklar oʻzlarining semantik, funksional, uslubiy va sintaktik xususiyatlariga koʻra soʻz birikmalari, sodda va qoʻshma gaplardan ajralib alohida bir turni tashkil etadi, yaʼni frazeologik birliklarda soʻz, soʻz birikmalari va gapning struktur belgilari neytrallashib, yaxlitlik kasb etadi.

Frazeologik birliklar til egalari ongidagi, oraliq hodisalar sifatida tebranuvchi va noaniq xarakterga ega. Afsuski soʻz va soʻz birikmalari va gap uzoq yillar davomida tilshunoslikning asosiy birliklari sifatida qabul qilib kelindi. Bu esa birinchidan til birliklarining ierarxiya (pogʻonali) munosabatini chuqur tahlil etmaslikka olib keldi, ikkinchidan esa boshqa til birliklari, jumladan frazeologik birliklar semantikasi, funksionaluslubiy xususiyatlari tadqiqiga soya boʻlib turdi. Frazeologik birliklarning semantik xususiyatlarini oʻrganish orqali ularda frazeologik polisemiya, frazeologik sinonimiya, frazeologik antonimiya, frazeologik omonimiya va paronimiya hodisalari borligi aniqlangan [8,23]

Frazeologik sinonimiya - sinonimiya til birliklari orasidagi semantik mikrosistemalardan biri boʻlib, frazeologik birliklar orasida ham anchagina. Ikki frazeologik birlikni sinonim deyish uchun ular ayni bir maʼnoni anglatishi shart. Busiz sinonimiya haqida gapirib boʻlmaydi. Ayni bir maʼnolilikni teng maʼnolilik deb tushunish yaramaydi. Har bir sinonim, shu sinonimiya uyasi uchun umumiy maʼno oʻzanidan tashqari, oʻziga xos maʼno qirrasiga ega boʻladi. Sinonimlar odatda bir yoki bir necha jihatdan farqqa ega boʻladi, shulardan biri maʼno qirrasidagi farq boʻlishi mumkin. Masalan, *yer bilan yakson boʻlmoq* – *yer bilan yakson qilmoq*, *kulini koʻkka sovurmoq* – *kuli koʻkka sovurildi* ayni bir maʼnoni anglatadi. Bu sinonimlar, boshqa belgi- xususiyatlaridan qatʼi nazar, maʼno qirrasida farq qiladi: ikkinchisida maʼno bir qadar kuchli. Frazeologik sinonimlarni belgilashda ular asosida boshqa boshqa obrazning yotishi ham hisobga olinadi. Masalan, *bir ogʻiz*, *bir shingil*, *bir chimdim* sinonim frazeologik birliklari, asosida har xil obrazlar yotadi: soʻzlash organi,

bir bosh uzumning qismi, chimdib olinadigan miqdor. Masalan, “*butun tafsiloti bilan, mayda chuydasigacha*” ma’nosini anglatadigan *ipidan ignasigacha, miridan sirigacha, qilidan quyrug’igacha* frazeologik birligiga o’zaro sinonim bo’lib, ular tarkibida umumiy so’z komponent yo’q. Sinonimiya - ma’no asosida belgilanadigan hodisa. Ayni bir ma’noilik monosemantik frazeologik birliklarda ibora bilan ibora orasida belgilanadi. Agar sinonimik munosabatda polisemantik frazeologik birlik qatnashsa, frazeologik birlikdan emas, balki konkret frazeologik ma’nodan kelib chiqish lozim. Chunki har bir frazeologik ma’no o’zicha sinonimga ega bo’lishi yoki ega bo’lmashligi mumkin. Masalan, monosemantik tan olmoq frazeologik birligiga polisemantik (uch ma’noli) bo’yniga olmoq frazeologik birligi birinchi ma’nosida sinonim bo’ladi. Bu uch ma’noli frazeologik birligining ikkinchi ma’nosiga sinonim yo’q, ammo uchinchi ma’nosiga zimmasiga olmoq frazeologik birligi birinchi ma’nosida sinonim.

Frazeologik antonimiya. Antonimiya til birliklari orasidagi semantik munosabat asosida belgilanadigan hodisalardan biri bo’lib, frazeologik birliklarda ham so’zlardagi darajada uchraydi. Antonimiyani belgilash, bir tomondan frazeologik birliklarning lug’aviy ma’nosini chuqurroq anglashga olib kelsa, ikkinchi tomondan, polisemiya bir iboraning ma’nolarini o’zaro farqlashga yordamlashadi, uchinchi tomondan, sinonimlarni belgilashda ham foyda keltiradi. Barcha leksik komponentlari boshqa boshqa so’zlar bilan ifodalangan frazeologik birliklar orasidagi antonimiyani belgilash oson: savol bermoq va javob qaytarmoq; yerga urmoq va ko’kka ko’tarmoq kabi. Birinchi antonimlar tarkibidagi har ikki so’z - komponentlar, ikkinchi antonimlar tarkibidagi birinchi so’z komponentlar o’zaro antonim. Quyidagi antonim iboralar tarkibida qatnashgan birinchi leksik komponentlar - ayni bir so’zning o’zi, ikkinchi leksik komponentlar esa antonim so’zlar: yuragi keng-yuragi tor. Boshqa bir misol: *ko’ngli joyiga tushdi va yuragiga g’ulg’ula tushdi*. Bu antonim frazeologik birliklar tarkibidagi leksik komponentlarning uchinchi ayni bir so’z, birinchi o’zaro sinonim, ikkinchi esa o’zaro ma’no munosabati hosil qilmaydi. Ko’rinadiki, antonim frazeologik birliklar tarkibidagi antonim so’z-komponentlar bu frazeologik birliklarning o’zaro antonim bo’lishida muhim rol o’ynaydi; ammo barcha antonim frazeologik birliklar tarkibida antonim so’z komponentlar qatnashmaydi. Antonimiya frazeologik birliklardan anglashiladigan lug’aviy ma’no asosida belgilanadi. Sinonimiyada bo’lganidek, antonimik munosabat ham polisemantik frazeologik birliklarda har bir ma’noga nisbatan alohida belgilanadi[9,61]

Frazeologik omonimiya. Til birliklari orasida shaklan teng kelish hodisasi – omonimiya - frazeologik birliklarda ham bor. Frazeologik omonimiya odatda ikki frazeologik birlik orasida voqe bo’ladi: qo’l ko’tarmoq I va qo’l ko’tarmoq II kabi. Bu yerda omonimiya ibora bilan ibora orasida voqe bo’ladi, keltirilgan frazeologik birliklar barcha muqobil shakllarida teng keladi: qo’l ko’tardim, qo’l ko’taradi kabi. Shunga ko’ra bu frazeologik birliklarni omonimlar deyish mumkin. Omonimik munosabatdagi frazeologik birliklarning leksik tarkibi ikki xil bo’ladi:

1) har ikki frazeologik birlik tarkibidagi bir komponent omonim bo’ladi, boshqa komponent esa ayni bir so’zning o’zi bo’ladi. Masalan, *o’ng kelmoq I* va *o’ng kelmoq II* frazeologik birligi tarkibidagi fe’l komponentlar ayni bir so’z bilan, ism komponentlar esa omonim so’zlar bilan; II frazeologik birligi tarkibidagi ism komponentlar ayni bir so’z bilan, fe’l komponentlar esa omonim so’zlar bilan so’zlar bilan ifodalangan.

2) Har ikki frazeologik birlik tarkibidagi barcha komponentlar ayni shu so’zlarning o’zi bo’ladi. Bunda ikki holat bor:

a) Frazeologik birliklar tarkibidagi so’zlar har xil leksik ma’nosi bilan qatnashadi. Masalan, *dam bermoq I* va *dam bermoq II* frazeologik birliklar tarkibida fe’l komponentlar ayni bir leksik ma’nosi bilan, ot komponentlar esa boshqa-boshqa leksik ma’nosi bilan qatnashgan.

b) Frazeologik birliklar tarkibidagi so’zlar ayni bir leksik ma’nosi bilan qatnashadi. Bunday omonimiyani izohlashda so’z-komponentlarga suyanib bo’lmaydi, frazeologik birliklar asosida yotgan voqelikka, shu voqelikdan olingan obrazga suyaniladi. Masalan, *ichagi uzildi I* va *ichagi uzildi II* frazeologik birliklari tarkibidagi so’z-komponentlar ayni bir leksik ma’nosi bilan qatnashgan, ammo bu frazeologik birliklar asosida boshqa-boshqa obraz yotadi: birinchi frazeologik birlikda qattiq va uzluksiz kulganda ichaklar silkina silkina uzilib ketgudek bo’lishidan, ikkinchi frazeologik birlikda esa uzoq muddat ovqatlanmaslik natijasida ichaklarning torayib, ingichkalashib, uzilish darajasiga yetishidan obraz olingan. Omonimlik asosan quyidagi holatlarda voqe bo’lmaydi:

1) frazeologik birlik tarkibida ko’chma ma’noda qatnashgan leksema bo’lganida: *ko’ngli oq – oq ko’ngil, ko’zining paxtasi chiqdi – ko’zining paxtasini chiqar*

2) frazeologik birlik asosida real voqeylik yotmaydi, shu sababli xuddi shunday erkin bog'lanma tuzilmaydi: bir yoqadan bosh chiqar, ko'ngliga qo'l sol, boshi ko'kka yetdi. Ifoda jihati teng frazeologik birliklar omofrazemalar deyiladi: *boshiga ko'tar I (kuchli shovqin suron qil), boshiga ko'tar II (yuksak darajada izzat hurmat qil)*

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, frazeologizm bir butun bo'lib, so'zlarning tayyor kombinatsiyasi sifatida ishlatiladi, keyingi parchalanishga olib kelmaydi va odatda uning qismlarini qayta joyiga qo'yishga imkon bermaydi. Mustaqil lingvistik fan sifatida frazeologiya nisbatan yaqinda paydo bo'ldi desak mubolag'a bo'lmaydi. Tilshunoslik fani sifatida frazeologiyani vazifasi muayyan tilning frazeologik asoslarini har tomonlama o'rganishni o'z ichiga oladi. Ushbu fanni o'rganishning muhim jihatlari quyidagilardir: frazeologik birliklarning barqarorligi, frazeologik birliklarning va frazeologik birliklarning semantik tuzilishi, ularning kelib chiqishi va asosiy funksiyalari. Frazeologik birliklar obrazlilik va ekspressivlikni vujudga keltiruvchi murakkab vositalar bo'lib, ular badiiy, siyosiy, publisistik matnlarning ifodaviy ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi, shuning uchun ham frazeologik birliklarni o'rganish stilistikada ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek frazeologik birliklar ixcham ma'no jihatdan salmoqdor birliklar sifatida davr ruhiga mos keladi, chunki hozirgi milliy qadriyatlarning tiklanish davri so'zlovchidan tilni chuqur bilishni, fikrni ixcham, asosli obrazli va ta'sirchan shaklda ifodalashni talab etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность, – Л., 1974.
2. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. – Москва: Высшая школа, 1986 г.
3. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. – Ленинград, 1961.
4. Смирницкий М. Лексикология английского языка. – М., 1956.
5. Рахматуллаев Ш. Феъл туркумига тўғри келувчи фразеологик birliklarning grammatik kurilishining asosiy kurinishlari. // ТошДУ. Илмий ишлари. – Тошкент, 1957.
6. Содикова Р. Русча-узбекча фразеологик lugat. Ўзбекистан ССР «Фан» нашриёти. - Т., 1972. – 300 с
7. Смит, Л. П. Фразеология английского языка. – М.: Дрофа, 1998. – 158с 8.
8. Абдуазизов А.А. Матн когнитив фаолият маҳсули – Самарқанд: СамДЧТИ, 2009.– 23 б.
9. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины.–Л.,1946. – 61 с.
10. Vaxobovna, A. Z. (2022). About Some Persian-Tajik Lexis and Persian Izafetic Constructions in Navoyi's Poem "Saddi Iskandari". *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 3(11), 55-61.
11. Zarifa, A. (2022). "SADDI ISKANDARIY" ASARIDA FORSIY IZOFALI BIRIKMALARNING QO'LLANILISHI. *OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI*, 81.
12. AZ Vaxobovna. LINGUISTIC PROPERTIES OF TAHIR MALIK'S WORKS. *Modern Journal of Social Sciences and Humanities*. 2022, 5. 166-171.
13. Vaxobovna, A. Z. (2022). FRAZELOGIK IBORALARNING SEMANTIK-GRAMMATIK TUZILISHI SEMANTIC-GRAMMAR STRUCTURE OF PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(9), 46-51.
14. Alimova, Z., & Ibrohimova, Z. (2022). INGLIZ VA O'ZBEK XALQLARIDA NIKOH TO'NGI MAROSIMI BILAN BOG'LIK LEKSEMALARINING QIYOSIY TAHLILI. *Science and innovation*, 1(B7), 1277-1281.
15. Vaxobovna, A. Z. (2022). About the lexical-semantic features of anthroponyms. *Texas Journal of Philology, Culture and History*, 7, 1-3.